

звичайно високо. В них, як звичайне явище, спостерігається тричастковість, однак не в розумінні чисто пісенної форми, а в своєрідній комбінації попівок.

Згадуючи напочатку про брак у нас літератури до джерел, требаби додати, що вони (джерела) у нас мабуть ще не всі й зібрані, а десь запорошені віковим порошком чекають на своїх дослідників. І тому, яка невдячна ще особливо у нас, очікує праця впорядчика цієї частини автобіографії українського народу: „познаходити й позбирати докупи всі аркуші й листи, позісистематизовувати їх, прочитати, перевірити, а потім, коли будуть позібрані й науково порозсліджувані музичні пам'ятки та інші джерела, будуть написані монографічні праці про поодинкі стадії українського музичного життя, тільки тоді повстане можливість думати про ґрунтовну „Історію Української Музики“.¹²⁾

Тому видаання в сучасному нотовому системові, як згадувалося раніше, Почаївського Ірмолая,¹³⁾ булоб маленькою цеголкою до закріплення загальноукраїнських церковноспівних традицій та причинком до будови великого пам'ятника Історії Музики Українського Народу.

О. Думін

Початки організації Українських Січових Стрільців

(в 20-літні роковини)

Перші кроки підготування української суспільности в Галичині до збройної боротьби з Московщиною припадають на кінець 1912 р. тобто на час першої балканської війни. В її відблисках австрійсько-російський антагонізм зарисовувався настільки виразно, що врешті і скептики мусіли повірити в неминучість зудару двох держав і то в недалекій вже будучности. В політичній області бажання не залишитися неутральними в сподіваному конфлікті висловилося під той час в резолюції українських нотаблів з 7 жовтня*) і резолюції довірочних зборів українського

¹²⁾ Хв. Стешко — „Джерела до історії початкової доби церковного співу на Україні“. Знаходиться ця розвідка в „Ювілейному Збірникові Укр. Високого Педагогічного Інституту в Празі, ст. 425.

¹³⁾ У Сербів подібна праця вже переведена, хоч без потрібних позначень: м. Барачки, „Нотні зборник српског народног церквеног појача по карловачком напеву“. Нови Сад.

*) Др. К. Левицький: Історія політичної думки галицьких українців 1848—1914. Ст. 634—635.

львівського жіноцтва з 14 грудня*) і взагалі в становищі української преси. Ідею активної участі цілої української нації в війні проти російського царату обґрунтував др. Д. Донцов в своїй праці п. з. „Суспільно-політичне положення нації і наше завдання“.***) Виставлені там тези, стали напрямними політики галицької України на час війни а власне до 1917 р., коли над Дніпром почала творитися українська держава. В організаційній ділянці постановою виступити проти Росії по стороні Австро-Угорщини і Німеччини позначилась заходами для організації українських стрілецьких товариств, як кадрів із котрих на випадок війни мало повстати своє українське добровольче військо.

В звязку з цим останнім складено у Львові з представників партій і молоді окремий комітет, який піднявся випрацювати відповідний статут. Дня 16 грудня 1912 р. відбулося перше його засідання. Австрійське міністерство внутрішніх справ, мабуть під впливом опінії галицької адміністрації, пропонує йому комітетом статуту: „Українського Стрілецького Товариства“, не прийняло до відома. В міжчасі радикали виступили з комітету і внесли до міністерства свій окремий статут: „Товариства Українських Стрільців“, але відкинуто і його. Тоді др. Трильовський вніс до галицького намісництва статут: „Січових Стрільців“. А що був це просто переклад статуту польського „Штельца“, намісник Бобжинський затвердив його під умовою, що українські військово-стрілецькі товариства не будуть звязані в один союз і не будуть мати центрального проводу.***) На тій підставі зорганізувалося у Львові 18 березня 1913 перше товариство Січових Стрільців, звідси власне й починається переводження в життя ідеї боротьби з Москвою, підготування до, хоча й грізної, але криючої в собі безмежні можливості — „війни за Україну“.

Не значить це що стрілецькі товариства (до війни закладено їх 96) в рішачому моменті, в хвилі коли стало можливим організувати під австрійським орлом українське добровольче військо, справді відіграли ролю призначену їм їхніми ініціаторами. Навпаки, мобілізаційний бурун похолонув їх всі до одного, ніяке не увійшло in corpore в склад легіону українських Січових Стрільців, а всетаки історію українського збройного чину слід зачинати від тих власне скромних початків — від стрілецьких тозариств. Вже через це, що такі товариства повставали, тут і там виступали публично, український загальний освоювався з думкою про можливість та й необхідність грозби на адресу

*) О. Степанів: На передодні великих подій. Ст. 27.

**) Ця праця повстала із реферату виголошеного дром Донцовом на другому Українському Студенському З'їзді в 2-4 липня 1913.

***) Др. К. Трильовський: З моїх споминів. „Календар Червоної Калини“ на 1927 р.

царя, підперти ділом. Вже сам факт існування стрілецьких товариств підводив наче під державницькі мрії української суспільності хоч клапчик реального ґрунту, притягав утопію української політичної самостійности з недосяжних далечин в область „можливого“.

Одначе тільки через цей ідейний поміст можна сполучити зі собою легіон Українських Січових Стрільців зі стрілецько-військовим рухом в 1913—14 рр. Стрілецькі товариства відіграли ролю духового провістника супроти українського національного війська, але для його здвигнення не створили ніяких реально-організаційних основ. Їх прийшлося імпровізувати коли вибухла світова війна.

Тут годі розглядати питання чи були, і які саме, вигляди вжити військово-стрілецькі товариства за підставу створення Українських Січових Стрільців, значить питання чи австрійське правительство і військова влада булиб погодилися виключити їх, коли не в цілости то принайменше частинно — їх командний склад згід мобілізаційного наказу, слід тільки сказати, що таких заходів ніхто не робив.*) Не робили ні українські політичні чинники ні покликані до цього передусім установи: Український Стрілецький Союз і Сокіл-Батько. Оті останні установи правда видавали для своїх гуртків інструкції, укладали для них пляни занять, улаштовували навіть полеві вправи, але зміст цієї роботи носив більше партійно-політичний як загально-національний характер. Одна і друга централя думала більше над тим, щоб організацією стрілецьких і військових товариств скріпити свою партію — Український Січовий Союз, радикальну; Сокіл Батько, націонал-демократичну, — як над тим, щоб працю об'єднати і забезпечитись перед тим, щоб в хвилі коли над Україною заграють воєнні сурми втрачена енергія не пропала на марно, щоб на цей випадок мати сякий такий зруб і на йому будувати дальше.

Також після сараєвського атентату, коли здалека можна було почути тупіт апокаліптичних їздців обі партії не зговорились відносно спільного старання перед австрійським правительством про дозвіл на формування легіону. Український Січовий Союз вислав при кінці липня до Відня для переговорів з міністерством війни д-ра К. Трильовського а націонал-демократи робили там подібніж заходи через посла М. Василька. Замість єдности обі українські політичні партії заманіфестували перед Віднем розеднання, але

*) Тут не від речі буде згадати про перші дні польських добровольчих відділів. Перша польська сотня (т. в. компанія кадрова) вийшла з Кракова до польського королівства вже 6 серпня. За кілька днів перейшло туди знову біля п'ять вже готових сотень. З цього виходить, що австр. військові влади мусли звільнити гуртки польського „Стшельца“ і дружин „Стшелецких“ від мобілізаційного розпорядку, хоча в тому часі організування польського легіону не було ще вирішеним.

правда австрійські урядові чинники від переговорів з українцями не відмовились.

З дром Трильовським відбув конференцію начальник т. з. Езіденційного Бюра Мін. війни, полк. Граніловіч, прийняв до відома намір організувати легіон і обіцяв піддержку. „Прошу вертати до Львова — сказав він дрові Трильовському — і легіон далі організувати, а ми вам дамо всяку потрібну допомогу“. Та в тойже самий час одержав др. К. Левицький через намісника Коритовського повідомлення від австрійського правительства, що генеральний штаб вкінці годиться на те, щоби попри польський легіон повстав також український.*) Тим чином обі українські політичні партії одержали рівночасно ліценцію на творення добровольчих відділів. Виглядало так наче й в „дванадцятій годині“ українські національні сили замість зєднатись — розбіються.

На щастя ці побоювання не справдились. Українські політичні партії, здаючи собі справу з надзвичайної ваги хвилі, рішили обєднатись і на час війни вести одну загально-національну політичну лінію. Видимим знаком їх поєднання стала утворена з представників націон-демократ., радикальної і соціал-демократ. партії 2 серпня — Головна Українська Рада. Як найвище представництво українського громадянства Головна Українська Рада (ГУР) переняла на себе формування українського добровольчого війська. На її доручення організацією легіону занялися: радник Т. Рожанковський, др. М. Волошин, др. С. Шухевич і голова Стрільцької Секції Українського Січового Союзу, Д. Катамай. Цей військовий комітет уконституувався вже вечером 2 серпня, на слідуочий день перезвався в „Генеральний Штаб“ і тодіж назначив чи радше вибрав начальника легіону Т. Рожанковського; ГУР його і затвердила.**)

Тому, що австрійські військові власти не дозволили комітетові вживати назви „Генерального Штабу“, змінено її на Боеву Управу (БУ).***) В протягу 3—5 серпня, на домагання дра Трильовського Б. У. доповнено новими членами і поділено на дві секції: акцій і організації. Перша секція (у внутрішньому урядуванні носила дальше назву „Генерального Штабу“) мала занятись: творенням відділів, вишколом і взагалі військовим підготуванням добровольців; друга: вербунком, матеріальним заосмотренням легіону і наладнанням його адміністрації. Від 5 серпня до Б. У. входили (секція акцій): Т. Рожанковський, голова; Д. Катамай, заст. голови; др. М. Волошин і М. Генік — (секція

*) Др. С. Шухевич: Видиш брате мій, ст, 22.

***) На основі М. Угриня-Безгрінного: Нарис історії „Українських Січових Стрільців“. Ч. I. ст. 54—55.

***) Боева Управа урядувала в домівці УПТ при вул. Мохнацького 12.

організації): др. К. Трильовський, голова, др. С. Шухевич, заст. голови, др. К. Бірецький, І. Боберський, Д. Вітовський, С. Горук і В. Темницький.*)

Тут слід згадати, що перший зазив вступати в ряди добровольців вийшов не від Б. У. а від конкуруючих зі собою товариств С. С. І. і С. С. ІІ., які 30 липня получились, в цілі — як говорилось в дотичньому комунікаті — спільного ділання“. Боєва Управа видала свою відозву аж 6 серпня тобто на другий день по виповідженню Росії Австрією війни.

Мимо цього, що в склад Б. У. увійшли і люди, які займалися вже організацією стрілецько-військових товариств (др. Трильовський, др. Волошин, проф. Боберський, Катамай) і мали в цій області деякий досвід — вона ставши перед задачею творити легіон — розгубилась. На її засіданнях, як стверджують очевидці, велись гарячі дискусії над другорядними справами (назвою легіону, формою одностроїв, кроєм шапок і відзнак). Коли тимчасом ждали і не могли діждатися вирішення такі пекучі питання як про харчування зголошуючихся сотками добровольців, їх відповідне приміщення, заосмотрення в обуву і одяжу, зведення в відділи, вишколу та забезпечення легіону в відповідну скількість старшин і підстаршин.

Злобою булоб відмовляти Б. У. доброї волі. Навпаки більшість її членів докладала зусиль, щоб формування легіону „рушити з місця“ та ці заходи ізза браку ясного плану що і як робити, від чого зачинати — давали мірні результати. Це зрозуміле, в складеному на скору руку апараті, де ще стиралися партійні противенства (др. Трильовський — проф. Боберський) не легко було начеркнути плян ділання, наладати співпрацю, згармонізувати її, бо як каже др. Шухевич (ор. сіт. ст. 43) „...Ми запасні старшини про організаційну військову роботу в ширшому масштабі не мали поняття“.

Доказом цього, наскільки неустійнені погляди мала Б. У. навіть на основну схему „стрілецької мобілізації“ може послужити її відозва з 6 серпня**) та її інструкції. В згаданій відозві говорилось „...Взиваємо всіх хто тільки здібний, молодих і старих, інтелігенцію, селян, міщан і робітників — наскільки вони не обняті мобілізаційним наказом ц. і к. армії стати однодушно у лави Українських Січових Стрільців під прикази Української Боєвої Управи.

*) Це є автентичний склад тогочасної Б. У. (Пор. підписи під її відозвою з 6 серпня, поміщеною в дра К. Левицького: „Історія визвольних змагань галицьких українців з часу сивої війни 1914—1918, стор. 490). Склад Б. У. поданий Угрином-Безгрішним і М. Галуцинським в його спогадах п. з. „З Українськими Січовими Стрільцями“ („Діло“ з 18.І. 1934) — є помилковий.

**) Ця відозва була видана спільно з Г. У. Р.

В тій цілі Г. У. Р. наказує безпроводочно заложити в кожній громаді комітет, який підлягатиме безпосередньо українській Б. У. та її відпоручникам як органам іменованим Г. У. Р.^{*} А рівночасно вислала Б. У. на провінцію своїх делегатів з інструкціями закладати Повітові Комітети^{*}) і їм підчинені громадські комітети. Більш раціональною очевидно була остання схема, бо годі уявити собі, щоб у відносінах втворених мобілізацією зуміла була Б. У. вдержати звязок з тисячами сільських комітетів а тимбільше наглядати і керувати їх працею. Але наказ у відозві звязуватися безпосередньо з Б. У. таки міг в деяких місцях внести плутанину.

Кожний Повітовий Комітет складався з п'ятичленної управи, поборової комісії і відділу Червоного Хреста, що займався збіркою пожертв (в грошах і натурі) на УСС. По інструкціям БУ ті що зголошувалися до стрільців на провінції мали покищо оставати в своїх місцях замешкання і там проходити також вступний військовий вишкіл. Повітсьвим Комітетам одначе, дозволено згромаджувати добровольців в повітових осередках оскільки вони мали змогу їх там примістити і прохарчувати. Більшість Повітових Комітетів покористувалась цим правом сейчас на початку стрілецької мобілізації.^{**})

В другій половині серпня Б. У. по наказу львівської Військової Команди приняла нову організаційну схему легіону. Її основною ідеєю було зведення існуючих добровольчих відділів в самостійні курінні формації. На осередки організації курінів призначено: Львів, Станиславів, Стрий, Коломию, Тернопіль і Чортків. В перших двох містах мало повстати по два в інших в одному куріневі.^{***}) Куріні мали бути розділені поміж ріжні стяги (частини) австрійської армії. Ізза надходу москалів, пляну цього не переведено в життя.

Найбільше добровольців зібралось у Львові, раз тому, що його як місце збірки назначили обеднані товариства СС I і СС II, а далі тому, що туди прямували всі добровольчі гуртки із пограничних повітів, занятих або загроже-них ворогом. Зголошуючихся в легіон розміщено в „Академічному Домі“ і трьох бурсах: УПТ, дяківський і русо-

^{*}) Їх називано також Повітовими Управами (пор. спогади Я. Рудницького, одного з делегатів Боевої Управи, в Угряна-Безгрішного, ор. cit. ст. 45—53).

^{**}) Про діяльність поодиноких Повітових Комітетів відомо, на жаль, дуже мало. Дотепер одубліковано лише дещо про діяльність ро-гатинського (М. Угрин-Безгрішний ор. cit.) і самбірського (др. А. Чайковський: Як формовано Січових Стрільців в Самбірщині. „Літопис Червоної Калини“. 1931.X.) Повітового Комітету.

^{***}) Др. Шухевич, ор. сі. 44. М. Галуцянський (ор. cit. фейлетон 18) каже, що в вище згаданих містах (Тернопіль в його пропущений) мали творитись „кадри“.

фільськ'й „Народнього Дому“. Львівські стрільці найбільше зазнали невигод військового життя, головню ізза браку наладанного прохарчування. Першим у Львові зорганізованым відділом була сотня І. Чмоли, після неї утворились сотні Дідушка, Семенюка і ін. Сотні зведено в два куріні — першим командував Вітовський, другим Е. Коник.*) Вишкільні заняття у львівській частині легіону, ізза браку відповідного числа старшин і підстаршин, велись доволі безсистематично і без належної натуги. Австрійські військові власти годилися щоправда звільнити з армії для потреб легіону сто старшин; Б. У. мала тільки подати їх назвиська і місце перебування згл. стяг до якого вони відійшли по проголошенню мобілізації. Розвідати про місце побуту такого числа старшин (декотрі з них брали вже участь в боях) Б. У. не вдалося; їх для легіону звільнено всього біля двадцять.

Г. У. Р. і Б. У. мали з початку намір виставити легіон власним чи пак коштом української суспільности. Австрійське правительство мало забезпечити його тільки зброєю. Та вже в перших днях виявилось, що це нездійснима мрія. Українське громадянство щедро жертвувало на потреби свого війська, але це не вистарчало навіть на прохарчування. Організація УСС зробилась отже залежною цілковито від австрійської допомоги. Австрійське правительство годилось дати їй**) але аж тоді коли стрільці складуть приписану для армії присягу. Більшість львівських стрільців спротивилася цьому складанню, і заявила, що присягу складе по формулі в якій буде сказано про вірність для України і українського народу. Через це заприсяження в серпні не переведено. І щойно коли легіон опинився в перших днях вересня в Стрию, цілковито без засобів до життя, стрілецтво мусіло коритися.

Годі певно сказати чи саме зволікання стрільців з присягою спонукало австрійське начальне командування видати наказ задержати в легіоні всего 2500 люда а решту розпустити, але одно є певним, що воно пляном організації українського війська не одушевлялося ні на початку

*) З дотепер опублікованих спогадів можнаб вносити, що у Львові було більше як два куріні: Прим. О. Степанів (ор. cit. стор. 43) називає також В. Дідушка ком. куріня, подібнюж Угрин-Безгрішний (ор. cit 8!) дра Волошина. Уже справді час прояснити в історії наших визвольних змагань привнайменше того рода „темні місця“.

**) Здається легіон одержав кілька зачетів від австр. правительства ще перед заприсяженням. Через д-рів Трильовського і К. Л. вивцького мало Мініст. війни передати по 10 тисяч (Угрин-Безгрішний, ор. cit стор. 63.) а через полк. Молика (др. К. Леввцький, ор. cit. стор. 22.) 50 тисяч корон. Крім того, як згадує Галущинський (фейлет. II.) австр. правительство передало чи хотіло передати на УСС через митроп. Шептицького і рад. Кивелюка 200 тисяч корон.

війни ні опісля*). Негативне становище до легіону могла йому диктувати вища політична рація**).

Ближче ця остання справа представляється так: 4 серпня приїхав у Львів відпоручник міністерства закордонних справ консуль Урбас, відбув з українськими політичними провідниками ряд конференцій, запевнив їх, що Австрія незвичайно зацікавилася українською справою і легіон підіпре всіми силами. Українцям однак, говорив конс. Урбас, необхідно треба заманіфестувати свої почування, перед правительством, а притім зробити розголос своєму війську. Тому „легіон“ (тоді в дійсності кілька сотень добровольців) повинен негайно вийти на здобуття Почаєва. За кілька днів змінив Урбас ціль виправи з Почаїва на Крем'янець. Ніде правди діти, визначніші члени Г. У. Р. згодилися на цю пропозицію, і 10 серпня видано львівським добровольцям навіть 1000—старих крісів сист. Верндля. До цієї очайдушною а прямо безглуздою виправи однак ізза рішучого спротиву рад. Рожанковського і прочих старшин УСС не дійшло. Бо люди які менш-більш знали, як виглядає війна, не мали найменшого сумніву, що кількост невишколених новобранців, узброєних крісами на один набій, булиб вийшли не по тріюмфи а дослівно на різню.***)

Дня 18 серпня команду над легіоном перебрав проф. М. Галущинський. Загально надіялися, що під його проводом стрілецька організація перестане блукати по роздоріжжах і вкортці стане справдішньою військовою формацією. Вийшло навпаки: Галущинський не тільки не усунув дотеперішніх недочас а своїм нетактовним поведінням супроти Боевої Управи вніс ще більше хвилювання в її працю і взагалі дав початок тим жалюгідним непорозумінням, які опісля мало не розбили УСС. Передусім на основі споминів Галущинського, можна це сказати зі спокійною совістю.

Трагедією нового команданта було те, що він не розумів для чого власне українці організували і мусіли організувати своє військо, яка сила загнала тисячі української найідейнішої молоді в ряди УСС. Попри те Галущинський вмовиз в себе, нібито його покликано на команданта легіону з метою звалити на його всю відвічальність, що він є

*) Галущинський розповідає, що вже у Львові виявила тамошня Військова Команда намір ограничити український галицький легіон до 3 тисяч стрільців. (На Буковині мав творитися також укр. легіон в силі 2 тисячі люда).

**) Начальник австрійської ген. булави ген. Гецендорф, намов яв австрійські рішаючі чинники, на початку війни, замиритися в Росію — коштом Східньої Галичини. А йому певно відомо було як вражлива рос. дипломатія на точі укр. справи. (пор. А. von Cramon: Unser östereich-ungarischer Bundesgenosse im Weltkriege. стор. 20).

***)) На особу конс. Урбаса погляди наших мемуаристів сяльно розділені.

нешасною упадаючою під тягарем праці жертвою а всі інші довкола його — купа спекулянтів, яка глядить за тим, щоб „поіменувати себе високими штабовими старшинами і спокійно приглядатися боротьбі стрільцтва“.*) Правда Галущинський переняв команду над легіоном майже хворий, воєнні вражіння і переживання звихнули сильно його душевну рівновагу. А хворі вожди — ніколи не мали щасливої руки.

Рівночасно з Галущинським прибув у Львів полк Моллік призначений міністерством війни на команданта легіону. Моллік однак вдоволився ролю інспектора УСС і претенсій до команди не підносив. До легіону мав він відноситися прихильно, та в найбільш критичній для його хвилі в Стрию, Моллік зник а показався серед УСС знов аж на Закарпаттю.

За час побуту легіону в Галичині на початку війни, до нього зголосилося, як каже др. Трильовський, біля 28 тисяч добровольців. В Стрию, куди львівські відділи переїхали 30 серпня, зібралося понад 10 тисяч**) люда; на Закарпаття виїхало дещо більше як 2500 стрільців.

Після умови між д-ром К. Левицьким і міністерством війни в дні 16 серпня, легіон мав бути вжитий не на фронті а в етапі оперуючої армії для пропаганди і зєднання симпатій українського населення для Австрії, — отже взагалі для політичних, а не боєвих задач. Цього договору австрійське Начальне Командування не признало для себе зобов'язуючим, з чого пізніше вийшли великі непорозуміння.

Неясність пляну праці в проводі, неприхильне відношення австрійських військових властей, голод і холод, дика нагінка на українство під замітом зради, врешті упокорення присягою — все це виставило стрільцтво на велику моральну пробу. Що воно її витримало, не заломалось і не випустило з руки кріса, завдячує тільки розумінню своєї великої місії і вірі, що пролита кров і піт не пропаде марно. Стрільці присягали устами служити австрійському цісареві, а в душі прирікали на вірність тільки Україні і українському народові, боролись під австрійським орлом, але їх очі весь час задивлені були на жовтоблакитний прапор. Вони йшли, боролись і умирали з переконанням, що своїми жертвами іскупають Україну від гріхів і помилок своїх предків і все що творять, творять для української нації.

*) Галущинський оп. cit. фейл.

**) Число зібраних добровольців у Стрию подають: др. Шухевич на більше як 10 тисяч (це число найбільше достовірне), др. Трильовський на 8, брошура п. з. „УСС в Карпатах“ (Відень 1915) на 7, Галущинський на 6—7, а др. К. Левицький на 6 тисяч.